

Πρακτικές Αστικής Αλληλεγγύης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΖΗΣΗΣ ΚΟΤΙΟΝΗΣ
ΓΙΑΝΝΑ ΜΠΑΡΚΟΥΤΑ

Practices of Urban Solidarity

EDITED BY
ZISSIS KOTIONIS
YIANNIA BARKOUTA

Πρακτικές Αστικής Αλληλεγγύης

Practices of Urban Solidarity

Βόλος, 2016

Volos, 2016

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

University of Thessaly Press

**Εργαστήριο Ιστορίας, Θεωρίας
και Εννοιολογικού Σχεδιασμού,
Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Π.Θ.**

**Research Center on History, Theory
and Semantic Design,
Department of Architecture, U.Th.**

**Πανεπιστημιακές
Εκδόσεις Θεσσαλίας**

**Αργοναυτών & Φιλελλήνων
382 21, Βόλος
τηλ.: +30 24210 74 592
e-mail: press@uth.gr**

<http://press.uth.gr>

ISBN 978-960-9439-45-9

**University
of Thessaly Press**

**Argonafton & Filellinon
382 21, Volos
tel.: +30 24210 74 592
e-mail: press@uth.gr**

<http://press.uth.gr>

ISBN 978-960-9439-45-9

Πρακτικές Αστικής Αλληλεγγύης

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΖΗΣΗΣ ΚΟΤΙΩΝΗΣ
ΓΙΑΝΝΑ ΜΠΑΡΚΟΥΤΑ

Practices of Urban Solidarity

EDITED BY
ZISSIS KOTIONIS
YIANNA BARKOUTA

<i>ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΛΗΤΩΝ</i>	<i>INTRODUCTION: EDITORS' NOTE</i>	8
<i>ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΚΑΙ Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ: ΑΛΛΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΑ</i> ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΙΟΥΡΚΙΟΛΗΣ	<i>THE COMMONS AND HEGEMONY: ALTERNATIVE POLITICS AT THE ONSET OF THE 21ST CENTURY</i> ALEXANDROS KIOURKIOΛIS	20
<i>ΜΕΤΑΠΟΙΚΙΑΚΟΤΗΤΑ, ΔΗΜΩΔΗΣ ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ</i> ΙΩΑΝΝΑ ΛΑΛΙΟΤΟΥ	<i>POSTCOLONIALITY, DEMOTIC COSMOPOLITANISM, SOLIDARITY</i> IOANNA LALIOΤΟΥ	36
<i>ΤΟ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ</i> ΕΛΕΝΗ ΠΟΡΤΑΛΙΟΥ	<i>THE FACE OF SOLIDARITY OF THE CITY</i> ELENI PORTALIOY	44
<i>ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ. ΣΧΟΛΙΑ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ</i> ΝΤΙΝΑ ΒΑΪΟΥ, ΆΡΗΣ ΚΑΛΑΝΤΙΔΗΣ	<i>PRACTICES OF SOLIDARITY IN ATHENS. COMMENTARY ON THREE THEORETICAL READINGS</i> DINA VAIΟΥ, ARIS KALANDIDES	62
<i>Η ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΧΩΡΙΚΩΝ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΩΝ</i> ΤΌΝΙΑ ΚΑΤΕΡΙΝΗ	<i>SOLIDARITY AS AN INSTRUMENT FOR SPATIAL RECONFIGURATIONS</i> TONIA KATERINI	74
<i>ΑΟΡΑΤΕΣ ΠΟΛΕΙΣ. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΑΦΑΝΩΝ ΚΑΙ ΥΠΟΤΙΜΗΜΕΝΩΝ ΠΟΡΩΝ</i> ΜΥΡΣΙΝΗ ΖΟΡΜΠΑ	<i>INVISIBLE CITIES. PRACTICES OF URBAN SOLIDARITY USING INCONSPICUOUS AND UNDERVALUED RESOURCES</i> MYRSINI ZORBA	84
<i>ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΣΠΙΤΙ. ΜΙΑ ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΗ (ΧΩΡΙΚΩΝ) ΣΧΕΣΕΩΝ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ</i> ΓΙΑΝΝΑ ΜΠΑΡΚΟΥΤΑ	<i>THE RETURN TO THE PARENTAL HOME. A NARRATIVE OF (SPATIAL) RELATIONS OF SOLIDARITY AND DOMINATION</i> YIANNA BARKOYTA	96
<i>ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ</i> ΚΌΣΤΑΣ ΜΑΝΩΛΪΔΗΣ	<i>HYPOTHESES ABOUT THE URBAN INFRASTRUCTURE OF THE NEW SOCIAL UNDERTAKINGS</i> KOSTAS MANOLIDIS	108
<i>ΔΩΡΑ ΣΤΟΝ ΤΡΟΧΟΝΟΜΟ. ΑΣΤΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΑ ΞΕΣΤΡΑΤΙΣΜΑΤΑ</i> ΧΡΙΣΤΌΦΟΡΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ	<i>GIFTS TO THE TRAFFIC POLICEMAN. CIVIC SOLIDARITY, GREEK ART AND USEFUL TRANSGRESSIONS</i> CHRISTOFOROS MARINOS	120
<i>ΕΠΙΝΟΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ</i> ΖΪΣΣΗΣ ΚΟΤΙΌΝΗΣ	<i>INVENTIVENESS AND MECHANISMS OF SOLIDARITY</i> ZISSIS KOTIONIS	136
<i>ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ</i> ΓΙΑΝΝΑ ΜΠΑΡΚΟΥΤΑ, ΔΙΟΝΥΣΣΗΣ ΠΑΣΧΆΛΗΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΪΝΟΣ ΤΣΟΥΤΣΗΣ	<i>SOLIDARITY MAPPINGS IN THE CITY OF VOLOS</i> YIANNA BARKOYTA, DIONYSSIS PASCHALIS, KONSTANTINOS TSOUTSIS	146
<i>ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ</i>	<i>AUTHORS' BIOGRAPHIES</i>	168

ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΚΑΙ Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ: ΑΛΛΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΑ

THE COMMONS AND HEGEMONY: ALTERNATIVE POLITICS AT THE ONSET OF THE 21ST CENTURY

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΙΟΥΡΚΙΟΛΗΣ

ALEXANDROS KIOURKIOULIS

Ένα νέο φαινόμενο χρωμάτισε τα «χρόνια της κρίσης» στη μνημονιακή Ελλάδα: η εξύφανση ενός ποικιλόχρωμου μωσαϊκού κοινωνικών πρωτοβουλιών και μορφωμάτων αλληλεγγύης και συνεργασίας – από κοινωνικά ιατρεία, κοινωνικά φροντιστήρια, κέντρα αλληλοβοήθειας και δίκτυα ανταλλαγής υπηρεσιών ως συνεταιριστικά βιβλιοπωλεία και εστιατόρια (βλ. Nasioulas, 2012- solidarity4all, 2016).

Στη συντριπτική τους πλειοψηφία, οι κινήσεις αυτές ήταν παιδιά της ανάγκης. Αντέδρασαν σε συνθήκες όπου η αγορά και το κράτος συρρικνώνονταν ή και κατέρρεαν επιμέρους, εξαλείφοντας τη δυνατότητα πολλών να αυτοσυντηρηθούν και να καλύψουν βασικές κοινωνικές ανάγκες. Ταυτόχρονα, όμως, συνιστούν θύλακες μιας άλλης αντίληψης για την οικονομία, την κοινωνία και την πολιτική. Άγονται πέρα από την κατεστημένη αντιπροσωπευτική δημοκρατία, την οικονομία της αγοράς και τον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό. Ωστόσο, διαχωρίζονται και από τα «παραδοσιακά» εναλλακτικά σχήματα του σοσιαλισμού και του κομμουνισμού.

Την άλλη αυτή αντίληψη προσπαθεί να ψηλαφήσει, να εννοιολογήσει και να αναδείξει η θεωρητική συζήτηση για τα «κοινά». Εδώ θα σκιαγραφήσουμε την πολιτική λογική των κοινών-τη συνδρομή τους σε διαδικασίες πολιτικής υποκειμενοποίησης, στη διάπλωση των σύγχρονων υποκειμένων της κοινωνικής αλλαγής- τα όρια της πολιτικής τους και τη σκοπιμότητα της σύζευξής της με μια διαφορετική, «ηγεμονική» πολιτική, εφόσον όμως η λογική και η πρακτική της «ηγεμονίας» ανασχηματιστούν εκ βάθρων.

Τα κοινά: αρχόμενη κατασκευή μιας άλλης πολιτικής

Με το σημαίνον «κοινά» εννοούμε εφεξής τον κοινό παρονομαστή των διαφόρων ορισμών των «κοινών» ή των «πόρων κοινής δεξαμενής» [“commons”, “common pool resources” κατά την Ostrom (1990, pp. 30, 90)] ή της «βασισμένης στα κοινά ομότιμης παραγωγής» [“commons-based peer production” κατά τους Benkler & Nissenbaum (2006, pp. 395)] ή του «κοινού» [“common” κατά τον Nick Dyer-Witherford (2012, p. 2)]. Πρόκειται για αγαθά και πόρους που παράγονται συλλογικά ή/και αποτελούν αντικείμενα κοινής ιδιοκτησίας. Η πρόσβαση στα κοινά γίνεται με τους ίδιους όρους για όλη τη συναφή κοινότητα (οι κοινοί όροι

A novel phenomenon has colored the “crisis years” in post-referendum Greece: the weaving of a colorful mosaic of social initiatives and forms of solidarity and cooperation – from social medical centers and social auxiliary education classes (*frondistiria*), to centers of bartering for goods and services, to cooperative bookshops and restaurants (see Nasioulas, 2012; solidarity4all, 2016). The vast majority of these initiatives were born out of need. They were responses to situations where the market or the state shrank or even partly collapsed, endangering the capacity of many people to be self-sufficient and cover basic social needs. Simultaneously, they represent pockets of an alternative conception of economy, society and politics. This, however, while being distinct from the “traditional” alternative forms of socialism and communism.

The theoretical discussion of the “commons” attempts to delineate, to grasp and to highlight this alternative conception. Here, we will sketch out the political reasoning of the commons; their contribution to theories of political subjectivity, to the fashioning of the contemporary subjects of political change; the bounds of their politics and the expediency of its conjunction with a different “hegemonic” politics, on the condition, however, that the logic and practice of “hegemony” are drastically reconfigured.

ποικίλλουν, ξεκινώντας από την πλήρως ελεύθερη πρόσβαση και φθάνοντας ως τον γενικό αποκλεισμό, π.χ. από έναν βióτοπο που κινδυνεύει, με πολλές δυνατότητες ανάμεσα στα δύο άκρα). Το κοινό αγαθό το διαχειρίζονται οι κοινότητες που το δημιουργούν ή το κατέχουν μέσα από ισότιμες, συμμετοχικές διαδικασίες.

Υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί τύποι κοινών αγαθών, από τους φυσικούς πόρους κοινής δεξαμενής [χώροι αλιείας, αρδευτικά κανάλια κ.ά.] (βλ. Ostrom, 1990, p. 30)] ως τα κοινά μέσα παραγωγής στους εργατικούς συνεταιρισμούς και τα ψηφιακά αγαθά, όπως το ανοικτό λογισμικό (Benkler & Nissenbaum, 2006· Dyer-Witthoford, 2012, p. 2). Για τη διερεύνηση της πολιτικής λογικής των κοινών, το κύριο σημείο όπου πρέπει να σταθούμε είναι ότι αναφέρονται σε πόρους που τελούν υπό συλλογικό έλεγχο και γίνονται αντικείμενο μιας διαχείρισης από κοινού –ή και παράγονται και κατανέμονται από κοινού– με βάση πρακτικές συλλογικής συμμετοχής επί ίσους όρους, οι οποίες διαφεύγουν από τη λογική τόσο της ιδιωτικής όσο και της κρατικής-δημόσιας ιδιοκτησίας (Ostrom, 1990, pp. 1-30, 90· Benkler & Nissenbaum, 2006, pp. 394-396· Dyer-Witthoford, 2012· Hardt & Negri, 2012, pp. 6, 69-80, 95).

Από τη σκοπιά αυτή, τα «κοινά» δεν αποτελούν απλώς έναν τρίτο, συμπληρωματικό πόλο «κοινωνικής οικονομίας», όπου ΜΚΟ, μη κερδοσκοπικοί φορείς και εθελοντικές οργανώσεις παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες παράλληλα με το κράτος πρόνοιας ή στη θέση αυτού, εκεί όπου το δημόσιο καταρρέει ή αποσύρεται υπό το βάρος πολιτικών λιτότητας και ιδιωτικοποίησης δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών. Τα κοινά ενσαρκώνουν κοινωνικές σχέσεις και πολιτικές δομές ισότιμης συναπόφασης, συνεννόησης, αλληλεγγύης, μοιράσματος αγαθών και ιδεών, συνεργασίας και πρόταξης των ατομικών και κοινωνικών αναγκών έναντι του κέρδους ή των επιταγών κρατικών και εταιρικών γραφειοκρατιών.

Στον βαθμό που ένας εργατικός ή αγροτικός συνεταιρισμός, ένα δίκτυο ανταλλαγής προϊόντων, ένα «κοινωνικό» ιατρείο ή φροντιστήριο, μια καλλιτεχνική κολεκτίβα διαρθρώνονται με αυτόν τον τρόπο και αυτό το πνεύμα, γίνονται εστία καλλιέργειας μιας άλλης πολιτικής και κοινωνικότητας. Καθιερώνουν την οριζόντια συμμετοχική δημοκρατία έναντι των κάθετων δομών του κράτους αλλά και των εταιρικών ιεραρχιών. Προάγουν τη

The commons: beginnings of the construction of a different politics

By the signifier “commons”, from this point on, we intend the common denominator of the various definitions of the “commons” or “common pool resources” (as per Ostrom, 1990, pp. 30, 90) or “commons-based peer production” (Benkler & Nissenbaum, 2006, p. 395) or the “common” (Dyer-Witthford, 2012, p. 2). These are goods and resources which are produced collectively and/or are objects of common ownership. Access to the commons takes place on the same terms for the whole community in question (the common terms vary, extending from completely free access to generalized exclusion, eg. from a natural reserve that is endangered, with a wide range in between these extremes). The common good is managed by the communities which create or possess it, through equal, participatory processes.

There are many different types of common goods, from the natural resources of a common pool (fishing spots, irrigation channels etc. See Ostrom, 1990, p. 30) to the common means of production in workers’ cooperatives and digital goods such as free/open source software (Benkler & Nissenbaum, 2006; Dyer-Witthford, 2012, p. 2).

In investigating the political reasoning of the commons, the crux is that they refer to resources which are under communal control and become the object of collective management –and/or are collectively produced and distributed– on the basis of practices of group participation on equal terms, which evade the logic of both private and state-public property (Ostrom 1990, pp. 1–30, 90; Benkler & Nissenbaum, 2006, pp. 394–396; Dyer-Witthford, 2012; Hardt & Negri, 2012, pp. 6, 69–80, 95).

From this point of view, the “commons” are not merely a third, complementary pole of “social economy” where NGO’s (non-government organizations), non-profit organizations and volunteer groups provide services in parallel with the social welfare state, or in its place, at a point where the public sector collapses or retreats under the pressure of austerity measures and the privatization of public goods and services. The commons embody social relations and political structures of collective decision-making, communication, solidarity and cooperation, the sharing of goods and ideas, where precedence is given to individu-

συνεργασία και την αλληλοβοήθεια έναντι της αυταξίας του κέρδους. Συνεπώς, πέρα από την άμεση χρεία αυτών των κοινωνικών πρωτοβουλιών σε καιρούς κρίσης και πέρα από τον συνειδητό ή μη χαρακτήρα ενός πολιτικού σχεδίου, τα σύγχρονα εγχειρήματα των «κοινών» κάνουν εδώ και τώρα πράξη μια άλλη πολιτική θέσμιση, μια άλλη ηθική και κοινωνική συνεργασία, διαφορετική από τις κυρίαρχες κοινωνικές και πολιτικές μορφές.

Παράλληλα, διαγράφουν το περίγραμμα ενός άλλου τρόπου κοινωνικού μετασχηματισμού μέσω της συλλογικής δράσης (Κιουπκιολής, 2011, σελ. 157-205).

Πρώτον, ενεργοποιούν μια πρακτική *προεικόνιση* με την οποία ο σκοπός της διαδικασίας, δηλαδή η θεσμοθέτηση της συλλογικής αυτονομίας, της κοινωνικής αλληλεγγύης και της κοινωνικής ευθύνης, ενσάρκωνεται στα ίδια τα μέσα με τα οποία επιδιώκεται.

Δεύτερον, ασπάζονται μια πολιτική *εμμενούς και οριζόντιας αλλαγής* –δηλαδή μια αυτόνομη κινητοποίηση των κοινωνικών δρώντων στον άμεσο χωροχρόνο τους και στη βάση της ίσης συμμετοχής. Η συλλογική αυτοδιεύθυνση στις σφαίρες της προσφοράς υπηρεσιών, της παραγωγής και της κυκλοφορίας αποκαθιστά την ικανότητα των κοινωνιών να διαχειρίζονται αποτελεσματικά τις υποθέσεις τους, υποσκάπτοντας την κυριαρχία της διακριτής, θεσμοποιημένης πολιτικής εξουσίας και των «ελεύθερων» αγορών.

Τρίτον, συνυφαίνουν τη *μερικότητα με τον πλουραλισμό*. Δεν προβάλλουν ως ολοκληρωμένες και αποκλειστικές λύσεις για την κοινωνική ανοικοδόμηση, αλλά ως ένας δρόμος, μεταξύ των διαφόρων άλλων, που θα πρέπει να διασχίσουμε για να φτάσουμε σε μια νέα κοινωνική συνθήκη μεγαλύτερης ελευθερίας και ισότητας. Τα ζητήματα της ευρύτερης πολιτικής στρατηγικής, των συμμαχιών, της συνδικαλιστικής δράσης από τη βάση και της σύνδεσης με το επίσημο πολιτικό σύστημα παραμένουν ανοικτά και αποτελούν αντικείμενα αντιπαραθέσεων.

Τέταρτον, τα εν λόγω εγχειρήματα είναι *εγγενώς αγωνιστικά* όχι μόνο με την έννοια ότι αντιμάχονται την ηγεμονία του κράτους και των ιδιωτικών οικονομιών ή ότι ταλανίζονται από αντιφάσεις και εσωτερικές διαμάχες. Επιδίδονται, επίσης, σε ένα διαρκή αναστοχασμό, έναν πειραματισμό και μια διερώτηση για τις καλύτερες

al and collective needs over profit or the imperatives of state- and corporate bureaucracies.

To the extent that a workers' or farmers' cooperative/ a bartering network of products/ a "social" medical center or training class/ an artists' collective, are articulated in this fashion and in that spirit, they become the hotbed of a different politics and socialization. They establish a horizontal participatory democracy against the vertical structures of the state and of corporate hierarchies. They promote cooperation and mutual help against profit as an end in itself. Thus, aside from the immediate need for such social initiatives at times of crisis, and aside from the intentional or otherwise character of a political project, the contemporary undertakings of the "commons" put into effect here and now a different political instituting, a different moral and social synergy, distinct from the dominant social and political forms.

In tandem, they sketch the outline of another way of social transformation by means of collective action (see Kioupkolis 2011, pp. 157-205).

Firstly, they activate a practice of *pre-figuration* by means of which the end of the process, ie. the instituting of collective autonomy, social solidarity and social responsibility, is embodied in the very means by which it is sought.

Secondly, they embrace a politics of *immanent and horizontal change* –that is, an autonomous mobilization of the social actors within their immediate time-space and on a footing of equal participation. Collective co-management in the sphere of service provision, production and dissemination, restores the ability of societies to effectively manage their affairs, undermining the sovereignty of a distinctive, institutionalized political authority and of "free" markets.

Thirdly, they interweave *partiality with pluralism*. They are not intended as complete and exclusive scheme of social reconstruction, but as one path among others, that we will have to traverse in order to reach a new social condition of greater freedom and equality. Issues pertaining to wider political strategies, alliances and the connection with the official political system, remain open and subject to debate.

Fourthly, the undertakings under discussion are *inherently agonistic*, not only in the sense that

πρακτικές που θα αναβαθμίσουν τη συλλογική χειραφέτηση υπό δεδομένες συνθήκες.

Τέλος, έχουν επεξεργαστεί συγκεκριμένες απαντήσεις στην πρόκληση της οικοδόμησης μιας «ένωσης των ενώσεων» που θα ανατρέψει τα ερραρχικά μοντέλα, τη γραφειοκρατική κυριαρχία και τον κρατικό συγκεντρωτισμό: *τη δικτυακή δομή και την ανοικτή συνέλευση*. Η εγκαθίδρυση και η εξάπλωση δικτύων που θα διασυνδέουν τις διαφορετικές συλλογικότητες είναι σήμερα ένας από τους πιο κοινούς τρόπους με τους οποίους οι συνεργατικές πρωτοβουλίες στην αλληλέγγυα οικονομία επιδιώκουν να διατηρηθούν, να αλληλοϋποστηρίχθούν, να επεκταθούν και να αρχίσουν να κτίζουν αυτόνομες οικονομικές σφαίρες παραγωγής και διανομής έξω από το κράτος και τις αγορές.

Στο πλαίσιο αυτό, η ανοικτή συνέλευση λειτουργεί ως ένας στίβος συλλογικής διαβούλευσης που προσφέρει ευκαιρίες άσκησης επιρροής σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη χωρίς να απαιτεί τη διαρκή παρουσία όλων, ιχνηλατώντας έτσι ένα μονοπάτι ανάμεσα στη γραφειοκρατική, εξουσιαστική αντιπροσώπευση και μια άμεση δημοκρατία, που θα απαιτούσε την αδιάλειπτη στράτευση όλων. Η δικτυακή δομή και η ανοικτή συνέλευση προωθούν τη συμμετοχή, την ανοικτότητα, την άμεση εμπλοκή και την κοινωνική ενσωμάτωση με άξονα τα «κοινά», παραμερίζοντας ταυτόχρονα το απίθανο και επικίνδυνο όραμα μιας κοινωνίας που διαχειρίζεται η ίδια τις υποθέσεις της ως ένα ενοποιημένο υποκείμενο, το οποίο είναι πάντα παρόν και έχει απαλλαγεί από εσωτερικές διαιρέσεις.

Η σημασία της πολιτικής των κοινών: νεοφιλελευθερισμός και το υποκείμενο ως έλλειψη και πεδίο μάχης

Η πολιτική αρχή των κοινών, η συλλογική ισότιμη αυτοδιαχείριση των συλλογικών πόρων, αναδεικνύεται σήμερα σε σημαίνοντα εναλλακτικό ορίζοντα πέρα από τις ανταγωνιστικές επιλογές τού παρελθόντος και από τα κατεστημένα δίπολα του παρόντος. Αν, από τη μία, ο κρατικιστικός σοβιετικός σοσιαλισμός διέψευσε οικτρά τις επαγγελίες της καθολικής χειραφέτησης και ισότητας, από την άλλη μια σοσιαλδημοκρατική επαναφορά στον κρατισμό ως απάντηση στη νεοφιλελεύθερη υφαρπαγή του κοινωνικού πλούτου είναι σήμερα εξαιρετικά δυσχερής, αν όχι ανέφικτη. Το σύγχρονο κράτος δεν

they struggle against the hegemony of the state and private finances or that they rife with internal contradictions and conflicts. They also engage in a continuous reflection, an experimentation and a questioning about the best practices that will foster collective emancipation under given circumstances.

Finally, they have worked out particular answers to the challenge of building a “unity out of all unities” that will overturn hierarchical models, the sovereignty of bureaucracies and state centralization: the figures of the network and the open assembly. The establishment and expansion of networks that will interconnect the various collectivities is today one of the most common ways by which the collaborative initiatives of economic solidarity strive to sustain themselves, to support one another, to grow and to start building self-sufficient spheres of production and distribution outside the state and the markets.

In this context, the open assembly works as a forum of collective deliberation which affords to all interested parties opportunities to exert influence without requiring the constant presence of all, trailing thus a path between bureaucratic, authoritative representation and a direct democracy in which everyone would be unremittingly drafted. The structure of network and the open assembly foster participation, openness, immediate engagement and social integration around the axis of the “commons”, setting at the same time aside the improbable and hazardous vision of a society managing its affairs in the manner of a unified subject, which is always present and shorn of all internal divisions.

The importance of the politics of the commons: neoliberalism and the subject as lack and battlefield.

The political principle of the commons, the collective self-management of communal resources on a footing of equality, takes on today the significance of an alternative horizon beyond the antagonistic choices of the past and the established polarities of the present. While, on the one hand, soviet state socialism has tragically forgone promises of total emancipation and equality, on the other, a social democratic return to the welfare state in response to the neoliberal

στέκεται ανάχωμα στις νεοφιλελεύθερες δυνάμεις, αλλά αποτελεί κύριο συλοβάτη και αρωγό τους. Η λογική του ανταγωνισμού έχει εξαπλωθεί σταδιακά σε όλο το πεδίο του κοινωνικού και του δημόσιου ακριβώς μέσα από κυβερνητικές πολιτικές και νόμους προώθησης του ανταγωνισμού (στο κράτος πρόνοιας, στην οικονομία κ.α.). Ταυτόχρονα, το σύγχρονο κράτος είναι εκείνο που μεταχειρίζεται τη δημόσια περιουσία ως κτήμα των ελίτ που κυβερνούν και την εκχωρεί στις δυνάμεις της αγοράς και της κερδοσκοπίας (Crouch, 2004- Dardot & Laval, 2015- Lazzarato, 2015). Τα «κοινά», λοιπόν, έχουν καταστεί σήμερα μια κεντρική κατηγορία πολύμορφων και παγκόσμιων αγώνων που αντιμάχονται την εντεινόμενη απαλλοτρίωση συλλογικών πόρων, την εμπορευματοποίηση των πάντων και την απίσχναση της δημοκρατίας τόσο από τη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση όσο και από τα κράτη που την προάγουν, υπό την ηγεσία πολιτικών και οικονομικών ελίτ, οι οποίες συνθέτουν πλέον μια ενιαία ολιγαρχική τάξη (Dardot & Laval, 2015, pp. 95-100). Τα «κοινά» έχουν αναδειχθεί σε σημαίνον μιας νέας εναλλακτικής πέρα τόσο από την κυριαρχία των αγορών όσο και από τη σύγχρονη κρατική εξουσία.

Το κύριο ζητούμενο, ωστόσο, για την ευδοκίμηση μιας άλλης πολιτικής και κοινωνικότητας των «κοινών» είναι η σύσταση ενός συλλογικού κοινωνικού-πολιτικού φορέα που θα αγωνιστεί και θα εργαστεί αποτελεσματικά σε αυτή την κατεύθυνση. Και το δυσεπίλυτο πρόβλημα είναι ακριβώς ότι αυτό το συλλογικό υποκείμενο λείπει σήμερα, ως αποτέλεσμα της ίδιας της ηγεμονίας του (νεο-)φιλελευθερισμού. Κατίσχυση του φιλελευθερισμού, νέου ή παλιού, σημαίνει κατ' αρχήν κατίσχυση ενός ατομοκεντρικού υποκειμένου και αποδυνάμωση ή διάλυση του συλλογικού.

Στο δοκίμιό του για τον «φιλελεύθερο πολιτισμό» ο Jean-Claude Michéa (2008), μεταξύ πολλών άλλων, δείχνει ότι ιστορικά ο φιλελευθερισμός, τόσο ο πολιτικός (κράτος δικαίου) όσο και ο οικονομικός (οικονομία της αγοράς), καθιστά θεμέλιο της κοινωνικής οργάνωσης το άτομο που πραγματοποιεί ειρηνικά τη δική του αντίληψη για τον αγαθό βίο, αποκομίζοντας με εργαλειακά ορθολογικό τρόπο ικανοποιητικά μερίδια ευζωίας. Η κοινωνική συνοχή διασφαλίζεται με τους μηχανισμούς του δικαίου και της αγοράς και η μόνη κοινότητα αξιών που μπορεί να οικοδομηθεί έτσι

looting of social wealth, is next to impossible. The modern state does not provide a barrier against neoliberal forces but, rather, it works as their main support and aid. The logic of competition has gradually spread to the entire field of what is considered social and public, precisely through government policies and laws promoting competition (in the welfare state, in the economy etc.) At the same time, the modern state treats public property as belonging to the governing elite and delivers it to the powers of the marketplace and profiteering (Crouch, 2004; Dardot & Laval, 2015; Lazzarato, 2015). The “commons”, then, has become today a key category of polymorphous, global struggles against the escalating appropriation of communal resources, the commodification of all things and the hollowing out of democracy both by neoliberal globalization and by the states which advance it, under the leadership of new political and economic elites who now make up a single oligarchic class (Dardot & Laval, 2015, pp. 95-100). The “commons” have evolved into the signifier of a new alternative to both the dominance of the markets and modern state authority.

The main condition, however, in order for the different politics and sociality of the “commons” to thrive, is the formation of a collective socio-political agency that will fight and work effectively in that direction. The catch is that, as a result of the very hegemony of (neo-)liberalism, such a collective subject is missing. The rise of liberalism, whether new or old, has entailed first and foremost the rise of a subject centered on the individual and the enfeeblement or erosion of the common.

In his essay on “neoliberal civilization” Jean-Claude Michéa (2008), among many others, shows that historically, liberalism, both in the political sense (rule of law) and in the economic (market economy) grounds social organization in the individual who peacefully pursues a private conception of the good life, obtaining satisfactory ratios of well-being in an instrumentally rational manner. Social cohesion is secured through the mechanisms of justice and the market, and the sole community of values that can be built in this way is woven around the pursuit of development and individual prosperity and, more weakly, around the formal rules of the law

υφαίνεται γύρω από την επιδίωξη της ανάπτυξης και της ατομικής ευημερίας και, πολύ πιο ασθενικά, γύρω από τους τυπικούς κανόνες δικαίου που εγγυώνται την ειρηνική συνύπαρξη. Όταν αυτό το ανθρωπολογικό μάρφωμα έχει καταστεί συντακτική αρχή ενός κοινωνικού σχηματισμού, τότε επέρχεται σταδιακά μια «αποσύνθεση της ανθρωπότητας σε μονάδες [...] ο πόλεμος όλων εναντίον όλων» (Michéa, 2008, p. 147). Δεν υπάρχουν ισχυροί συλλογικοί δεσμοί και αξίες για να υποκινήσουν την προάσπιση των κοινών απέναντι στους πιο αρπακτικούς μεγιστοποιητές της ατομικής ωφέλειας, πόσο μάλλον για να συμβάλουν στη σύνθεση ενός μαζικού υποκειμένου πολιτικής δράσης.

Αυτές οι γενικές τάσεις της εξατομίκευσης και του κοινωνικού κατακερματισμού επιτάθηκαν με την επιθετική διάδοση της λογικής του ανταγωνισμού σε όλο και μεγαλύτερα κοινωνικά πεδία, μιας λογικής που δεσπόζει στην παγκόσμια ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού (Dardot & Laval, 2009). Στη νεοφιλελεύθερη ύστερη νεωτερικότητα ένα πλέγμα τεχνολογικών, οικονομικών και πολιτικών εξελίξεων συνέτειναν στην περαιτέρω αποδυνάμωση όχι μόνο των συλλογικών αλλά και των ατομικών υποκειμένων: η εξασθένηση των παραδοσιακών ιδεολογικών ταυτίσεων· η αποβιομηχάνιση των δυτικών κοινωνιών και η διόγκωση του τομέα των υπηρεσιών που εξάρθρωσαν την παραδοσιακή εργατική τάξη και τα συλλογικά της υποκείμενα (συνδικάτα και εργατικά κόμματα)· η απογοήτευση από την πολιτική που εμφανίζεται αδύναμη, αναποτελεσματική και δεν εξυπηρετεί πλέον συλλογικά συμφέροντα, επιφέροντας μια μαζική απομάκρυνση από τα κόμματα και την αποξένωση των πολιτών· η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας και η εξώθηση των ατόμων να γίνουν «επιχειρηματίες του εαυτού τους», για να αποκομίσουν κέρδη στην αγορά αλλά και απλώς για να επιβιώσουν· η εξάπλωση των επισφαλών μορφών εργασίας και η ανάδυση του «πρεκαριάτου» των απομονωμένων και ανασφαλών εργαζομένων που πασχίζουν να τα βγάλουν πέρα χωρίς μακροπρόθεσμο προσανατολισμό και συλλογικά όργανα (Standing, 2014· Lorey, 2015)· η κατασκευή του «χρεωμένου ανθρώπου» μέσω των χρηματοπιστωτικών εργαλείων που απέβλεπαν αρχικά στη διατήρηση της ζήτησης παράλληλα με τη στασιμότητα ή και τη συρρίκνωση των εισοδημάτων των πολλών.

which guarantee peaceful coexistence. When this anthropological conception has become the constitutive principle of a social formation then, gradually, the result is the “decomposing of humanity into units... the war of all against all” (Michéa, 2008, p. 147). There are no strong collective bonds and values to support the defense of the commons against the more predatory maximizers of individual benefit, and even less to enable the synthesis of a mass subject of political action.

These general trends towards individuation and societal fragmentation were exacerbated with the aggressive expansion of the logic of antagonism in ever widening social fields, a logic dominant in the global hegemony of neoliberalism (see Dardot & Laval, 2009). In the late neoliberal modernity, a nexus of technical, economic and political developments contributed to the further erosion of not only collective but also of individual subjects: the weakening of the traditional ideological identifications; the de-industrialization of western societies and the expansion of the service sector which dislocated the traditional working class and its collective subjects (trade unions and workers’ parties); the disillusionment with politics which appears meek, ineffectual and no longer in the service of collective interests, resulting in a the alienation of citizens and a mass distancing from political parties; the shrinking of the welfare state and the call to all individuals to become “entrepreneurs of their self”, in order to reap awards in the marketplace or even just to survive; the spread of precarious forms of employment and the emergence of the “precariat”, i.e. of isolated and insecure workers struggling to meet work requirements without any long-term orientation or representation by unions or other agencies (see Standing, 2014; Lorey, 2015); the construction of the “indebted man” through fiscal-monetary means which were initially intended for keeping up the level of demand at a time of shrinking incomes for the majority.

In “societies of control” as Gilles Deleuze described them (1995a, 1995b), disciplinary power is no longer circumscribed in enclosed, differentiated spaces. Individuals are now subject to a continuous supervision that operates flexibly in open locales, activating digital codes which control access to information and to real opportunities

Στις «κοινωνίες του ελέγχου», όπως τις περιέγραψε ο Gilles Deleuze (1995a, 1995b), ο εξουσιαστικός έλεγχος δεν περιχαρακώνεται πλέον σε κλειστούς, διαφοροποιημένους τόπους. Τα άτομα υπόκεινται τώρα σε μια συνεχή επιτήρηση που λειτουργεί με ευέλικτους τρόπους σε ανοικτές τοποθεσίες, ενεργοποιώντας ψηφιακούς κώδικες που ελέγχουν την πρόσβαση στην πληροφορία και στις πραγματικές δυνατότητες δράσης. Η υποταγή δεν επιδιώκεται μόνον μέσω της κρατικής καταστολής και της εξάρθρωσης των δικτύων κοινωνικής προστασίας, αλλά και με την εμφύτευση κωδίκων ελέγχου διά των οποίων το υποκείμενο εσωτερικεύει την υποταγή του σε κοινωνικές πειθαρχίες, αναλαμβάνοντας την αυτοπειθαρχησή του σύμφωνα με τις μεταβλητές κοινωνικές περιστάσεις, τα κυμαινόμενα επιτόκια και τις νομισματικές ισοτιμίες. Τα άτομα «αυτοδιαχειρίζονται» την υποταγή τους αναλαμβάνοντας την ευθύνη για την προσαρμογή τους σε μια «αντικειμενική» κατάσταση πραγμάτων των κοινωνιών της αγοράς.

Ο Deleuze ξεχωρίζει τη μετάβαση προς μια διαρκή εκπαίδευση, τις εξετάσεις συνεχούς αξιολόγησης και τη στροφή από τον άνθρωπο «που είναι υπό περιορισμό» στον «χρεωμένο άνθρωπο» ως δύο σημεία καμπής στη διαμόρφωση της κοινωνίας του ελέγχου. Η «κατασκευή του χρεωμένου ανθρώπου» (Lazzarato, 2011) είναι η εξέλιξη-κλειδί για την εδραίωση μιας κοινωνίας ελέγχου στην Ελλάδα αλλά και σε πιο ανεπτυγμένες δυτικές χώρες, με την παραγωγή αυτοπειθαρχούμενων ατόμων που είναι εκουσίως εύπλαστα και ενεργώς πειθήνια στο σύγχρονο κράτος της βιοεξουσίας. Πέρα από τη διάδοση των φοιτητικών και στεγαστικών δανείων, με τη δραστική μείωση των εισοδημάτων τους και την έκρηξη της ανεργίας, τα άτομα καταφεύγουν στον δανεισμό επειδή δεν μπορούν να πληρώσουν τους λογαριασμούς τους και τους όλο και μεγαλύτερους φόρους που επιβάλλονται σε συρρικνούμενα εισοδήματα. Στο κέντρο αυτού του νέου καθεστώτος της υποκειμενικότητας βρίσκεται μια ιδιαίτερη ηθική ενοχής, κακής συνείδησης, ευθύνης και φόβου που εγγράφεται στο μυαλό και στα σώματα παράλληλα με ένα ορισμένο επιχειρηματικό ήθος (Lazzarato, 2011, pp. 28, 41-43, 74, 97). Το χρεωμένο υποκείμενο κατατρύχεται από ένα διαρκή φόβο λόγω της μόνιμης εργασιακής ανασφάλειας, του υψηλού κινδύνου

for action. Compliance is not pursued only by means of state repression and the dismantling of the networks of social protection but also by implanting control codes through which the subject's compliance to specific social behaviours is internalized, enabling thus self-regulation according to social variables, fluctuating rates of interest and currency equivalences. Individuals "self-manage" their subjection by assuming responsibility for their adaptation to an "objective state of things" in market societies.

Deleuze singles out the transition to a continuous education and assessment and the transition from the man who is "under confinement" to the "indebted man" as two turning points in the constitution of a society of control. The "construction of indebted man" (Lazzarato, 2011) is a key development for the consolidation of a society of control in Greece but also in more developed western societies, whereby self-disciplining persons are produced who are voluntarily malleable and actively compliant to the modern state of biopower. In addition to the exponential expansion of student- and home-loans, the radical decrease of their income and the explosion of unemployment have forced people to resort to borrowing in order to pay their bills and increasing taxes on shrinking incomes. At the center of this new regime of subjectivity lies a particular ethic of guilt, bad conscience, responsibility and fear that are grafted on the mind and body along with a certain business ethic (Lazzarato, 2011, pp. 28, 41-43, 74, 97). The indebted subject is plagued by a constant fear due to the permanent occupational uncertainty, the high risk of running out of cash flow but also the threat of an imminent and overwhelming "state bankruptcy" in countries of the periphery which occupy a weaker position in the international network of power.

The individual self is also an entrepreneurial self, called on to assume the cost and the risks of contemporary economic conditions, in which the labor market is destabilized or adversely regulated, the economy is in recession and chronically unstable, while the welfare state is being eroded, dissolving all social security nets. The state transfers now to citizens the cost of social reproduction, of bank bail outs and flexible labor markets. The entrepreneurial ethic of the

έλλειψης ρευστότητας αλλά και της απειλής μιας επικείμενης και κατακλυσμιαίας «κρατικής χρεοκοπίας» σε χώρες της περιφέρειας με πιο αδύναμη θέση στο διεθνές κύκλωμα εξουσίας.

Ο ατομικός εαυτός είναι, επίσης, ένας επιχειρηματικός εαυτός, που καλείται να αναλάβει το κόστος και τους κινδύνους των σύγχρονων οικονομικών συνθηκών, στις οποίες απορρυθμίζεται ή επαναρρυθμίζεται επί το δυσμενέστερον η αγορά εργασίας, η οικονομία είναι σε ύφεση και χρόνια αστάθεια, ενώ το κράτος πρόνοιας αποδιαρθρώνεται, διαρρηγνύοντας όλα τα δίκτυα κοινωνικής ασφάλειας. Το κράτος εξωτερικεύει τώρα στους πολίτες το κόστος της κοινωνικής αναπαραγωγής, των τραπεζικών διασώσεων και των ευέλικτων αγορών εργασίας. Η επιχειρηματικότητα των πολλών αναφέρεται κυρίως στην αντιμετώπιση της φτώχειας και της έλλειψης κοινωνικής ασφάλειας, τη διαχείριση των συσσωρευόμενων χρεών και τη διασφάλιση της απασχολησιμότητας του ατόμου απέναντι στην εργασιακή ανασφάλεια, την ευελιξία και την αύξηση της ανεργίας. Αυτή η διαδικασία επαυξάνει την τάση της νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης να παράγει «υπεύθυνα άτομα» που παίρνουν επάνω τους τη ζωή τους και δεν βασίζονται στις κοινωνικές υπηρεσίες και στην αναδιανομή του πλούτου (Rose, 1999- Dean, 1999).

Το ζήτημα του υποκειμένου της συλλογικής εξισωτικής χειραφέτησης αποτελούσε ιστορικά τον γόρδιο δεσμό μιας φιλοσοφίας της ελευθερίας που ξεκινά από τον Rousseau και φτάνει ως τον Bakunin και τον Foucault (βλ. Ρουσσώ, 2006, σελ. 90-96- Foucault, 1991, pp. 72-75). Πώς είναι ποτέ δυνατόν να δημιουργηθεί μια κοινωνία ριζικής ισοελευθερίας από άτομα που είναι υποδουλωμένα στο μυαλό και στην πράξη τους; Αν τα άτομα είναι κυρίως κατασκευές της ιδιαίτερης κοινωνίας τους, από την οποία αφομοιώνουν τις αξίες, τις στάσεις και τις αντιλήψεις τους, φαίνεται μάλλον απίθανο να εμφανίσουν ορέξεις και έξεις αυτόνομης συμπεριφοράς σε ένα σύμπαν όπου εθίζονται εξαρχής στην εθελοδοουλία, όπου διαπλάθονται υλικό-συμπεριφορικά ως υποτελή, υπάκουα όντα και όπου χειραγωγούνται καθημερινά από πολυδαίδαλα κυκλώματα κοινωνικής ρύθμισης.

Το διαχρονικό αυτό ζήτημα μοιάζει σήμερα βουνό, ακριβώς επειδή η ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού διαλύει τα συλλογικά υποκείμενα,

many is largely reduced to coping with poverty and the lack of social security, to managing accruing debts and to securing employability in the face of job market insecurity, flexi-work and the rise of unemployment. This process reflects the endeavour of neoliberal governments to produce “responsible individuals” who take control of their lives and do not depend on social services and the redistribution of wealth (Rose, 1999; Dean, 1999).

The question of the subject of collective egalitarian emancipation has historically been the Gordian knot of various modern philosophies of freedom from Rousseau to Bakounin and Foucault (see Rousseau, 2006, pp. 90-96; Foucault, 1991, pp. 72-75). How is it ever possible for a society of radically equal freedom to be created by people who are subdued in their mind and their actions? If individuals are primarily constructs of their particular society, whose values, attitudes and stance they assimilate, it appears rather unlikely that they would evince an appetite and a tendency for autonomous behaviour in a world where they are from the outset habituated to voluntary serfdom, where they are molded behaviorally as subservient, obedient beings and where they are manipulated daily by multiple circuits of social regulation.

This time-old problem appears insurmountable today precisely because the hegemony of neoliberalism dissolves collective subjects, dismantling social bonds and actively forging an individual-centered and insecure subjectivity, indifferent to or incapable of collective cohesion and action. Simultaneously, today more than ever, many certainties of the past have been profoundly shaken, including the dogmatic belief in a deeper free nature of the autonomous subject, and a natural, inherent desire for freedom or in objective teleologies that would eventually also provide the subjective foundations of an emancipated society (see Newman, 2007; Marx, 2000, pp. 47-48, 158-59, 173).

The cells of the different economy, society and politics of the “commons” perform today, among others things, this absolutely vital political function: the construction of what is missing: the collective subject of the struggles for equality and freedom. They intervene in a critical field of power relations, the constitution of the subject, where they confront the modes of reasoning, the bonds

κατακερματίζει το κοινωνικό και σφυρηλατεί ενεργά μια ατομοκεντρική και επισφαλή υποκειμενικότητα αδιάφορη ή ανίκανη για συλλογικές στρατεύσεις και δράσεις. Ταυτόχρονα, σήμερα περισσότερο από ποτέ, έχουν κλονιστεί βεβαιότητες του παρελθόντος, όπως τα δόγματα που πρέσβευαν την ύπαρξη μιας βαθύτερης ελεύθερης φύσης του αυτόνομου υποκειμένου και μιας φυσικής, εκ γενετής επιθυμίας για ελευθερία, ή εμπιστευόνταν, όπως μερικές φωνές του μαρξισμού, αντικειμενικές νομοτέλειες που θα διασφάλιζαν τελικώς και τα υποκειμενικά στοιχεία μιας χειραφετημένης κοινωνίας (βλ. Newman, 2007· Μαρξ, 2000, σελ. 47-48, 158-159, 173).

Τα κύτταρα μιας άλλης οικονομίας, κοινωνίας και πολιτικής των «κοινών» επιτελούν σήμερα, ανάμεσα σε άλλα, και αυτή την απολύτως ζωτική πολιτική λειτουργία: τη διάπλωση εκείνου που λείπει, του συλλογικού υποκειμένου των αγώνων για την ισότητα και την ελευθερία. Παρεμβαίνουν σε ένα κομβικό πεδίο άσκησης εξουσίας, την κατασκευή του υποκειμένου, και αντιμάχονται μέσα σε αυτό τις λογικές, τους δεσμούς και τις πρακτικές ενός νεοφιλελευθερισμού που προσβλέπει στη μέγιστη πραγματική υπαγωγή του υποκειμένου στην κυριαρχία των σύγχρονων αγορών, ως απομονωμένου, ανταγωνιστικού, χρωμένου, επισφαλούς και «επιχειρηματικού» (βλ. Dardot & Laval, 2015, p. 100). Με τις καθημερινές πρακτικές και αγωνίες της ισότιμης συναπόφασης, της ελεύθερης σύμπραξης, της άμεσης κινητοποίησης, της συνεργασίας και της αλληλεγγύης τα κοινά ενδυναμώνουν τα άτομα συλλογικά, νικούν τους φόβους της επισφάλειας και του «χρωμένου ανθρώπου» και σχηματίζουν άλλα υποκείμενα, ανταγωνιστικά προς τον νεοφιλελευθερισμό. Διαπαιδαγωγούν στην πράξη τα υποκείμενα της ισότιμης συλλογικής αυτο-διαχείρισης των κοινών και προετοιμάζουν τα σώματα και τα *habitus* που θα υποστηρίξουν τη διασπορά των ηθών του ανοικτού, δημοκρατικού αυτο-προσδιορισμού στο πέλαγος των κοινωνικών διασυνδέσεων.

Τα λανθάνοντα ή εμβρυακά σπέρματα μιας γενικής ικανότητας για αυτενέργεια και αλληλεγγύη μπορούν να ευδοκιμήσουν αρκεί να βρουν το κατάλληλο έδαφος. Αυτόν τον ζωτικό ρόλο του καταλύτη και του θερμοκηπίου για την καλλιέργεια μιας αυτόνομης και συνεργατικής υποκειμενικότητας παίζουν τα σύγχρονα εγχειρήματα των κοινών

and the practices of neoliberalism that aim at the greatest possible subjection of the subject to the rule of the contemporary markets as an isolated, competitive, indebted, insecure and “entrepreneurial” self (see Dardot & Laval, 2015, p. 100). With the everyday practices and logics of equal, collective decision-making, free cooperation, immediate mobilization, collaboration and solidarity, the commons empower individuals collectively, overrun the fears born out of insecurity, of the “indebted man” and create different subjects that are antagonistic to neoliberalism. They provide hands-on training to the subjects of equal, collective self-management of the commons and prepare those bodies and that habitus that will enable the spread of an ethics of open, democratic, self-determination in the high seas of social interconnection.

The latent or embryonic seeds of a general capacity for self-action and solidarity can grow as long as they find the appropriate ground. This vital role of a catalyst and a greenhouse for the cultivation of an autonomous and collaborative subjectivity is performed by the contemporary undertakings of the commons, which function as schools of self-governance, solidarity, equal production and distribution of common resources. They counter neoliberal hegemony within a critical field of its intervention, power and domination: the subject itself and the processes of its constitution.

Political constitution and anti-hegemony of the commons

In the arena of history and society, persons and things do not come with meanings grafted onto them by Nature. Nor are they fully regulated by “iron laws”, spontaneous historical tendencies and societal automatisms. Meanings and movements grow out of political struggles and outright clashes with unpredictable outcomes, which are eventually decided by the distribution of power and by *Fortuna*. The alternative “commons” of our times are not exempt from politics and its stakes. Their meaning and evolution are not at all self-evident and predetermined.

They might be relinquished to obscurity as isolated isles in a global system ruled by the modes of reasoning of the marketplace and the state. There is

ως σχολεία της αυτοκυβέρνησης, της αλληλεγγύης, της ισότιμης παραγωγής και κατανομής των κοινών πόρων. Αντιπαλεύουν τη νεοφιλελεύθερη ηγεμονία σε ένα κομβικό πεδίο παρέμβασης, άσκησης εξουσίας και θεμελίωσης της κυριαρχίας της: το ίδιο το υποκείμενο και τις διαδικασίες της κατασκευής του.

Πολιτική κατασκευή και αντι-ηγεμονία των κοινών

Στον στίβο της ιστορίας και της κοινωνίας τα πρόσωπα και τα πράγματα δεν φέρουν νοήματα εγχαραγμένα από τη Φύση. Ούτε ρυθμίζονται πλήρως από «σιδερένιους νόμους», αυθόρμητες τάσεις της ιστορίας και κοινωνικούς αυτοματισμούς. Νοήματα και κινήματα είναι απότοκοι πολιτικών αγώνων και ανοικτών συγκρούσεων με απρόβλεπτη έκβαση, η οποία κρίνεται εν τέλει από την κατανομή της ισχύος και τη *Fortuna*. Τα εναλλακτικά «κοινά» της εποχής μας δεν ξεφεύγουν κι αυτά από την πολιτική και τα διακυβεύματά της. Το νόημα και η εξέλιξή τους δεν είναι καθόλου αυτονόητα και δεδομένα.

Θα μπορούσαν να καταδικαστούν στην ασηματικότητα ως μεμονωμένες νησίδες σε ένα παγκόσμιο σύστημα όπου δεσπόζουν οι λογικές της αγοράς και του κράτους. Η ασυντόνιστη ανάπτυξη και διασπορά των κοινών δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι θα αθροιστούν σε «συστημικές» ανατροπές και μετασχηματισμούς. Θα μπορούσαν ακόμη να εκπέσουν σε υποστυλώματα της νεοφιλελεύθερης οικονομίας της αγοράς, αναλαμβάνοντας με φτηνό κόστος και εθελοντισμό τις αναγκαίες λειτουργίες της κοινωνικής αναπαραγωγής που επιτελούσε το κράτος πρόνοιας πριν από την ιδιωτικοποίηση και τη συρρίκνωσή του. Ή θα μπορούσαν απλώς να εκλείψουν υποκύπτοντας στην κόπωση ή σε εξωτερικές πιέσεις του κράτους και του αγοραίου συστήματος ανταγωνισμού, το οποίο έχει οδηγήσει ποικίλες εναλλακτικές μορφές παραγωγής και κατανάλωσης στην αφομοίωση ή την εξαφάνιση από τις αρχές ήδη του εικοστού αιώνα.

Τι θα συμβεί στον εικοστό πρώτο αιώνα, ποιες εναλλακτικές θα κατισχύσουν και ποια θέση θα έχουν τα σύγχρονα κοινά; Αυτά θα κριθούν από τις δυνάμεις και τις πρακτικές που νοσηματοδοτούν τα πράγματα και διαμορφώνουν τις κυρίαρχες κοινωνικές σχέσεις. Θα κριθούν από την ανάπτυξη ή μη αγώνων για μια αντι-ηγεμονία της εποχής μας.

no assurance that the uncoordinated development and dissemination of the commons will add up to “systemic” subversions and transformations. They might be even reduced to supports of the neoliberal market economy, assuming voluntarily and at low cost the necessary functions of social reproduction which the welfare state used to perform prior to its privatization and shrinkage. Or, they could simply become defunct, submitting to fatigue or external pressures by the state and to market competition, which from the beginnings of the twentieth century have led various alternative forms of production and consumption to assimilation or extinction.

What will happen in the twenty first century, what alternatives will gain supremacy and what will be the place of the contemporary commons? These issues will be determined by the forces and the practices that construct the meaning of things and shape dominant social relations. They will be determined by the growth or otherwise of the struggles in favor of a counter-hegemony of our times. To constitute a genuine counter-project for the majority, the commons are called upon to draw up a new hegemonic plan, as Chantal Mouffe understands it (2010, pp. 25-26, 43).

A different society and democracy of the commons will be able to emerge out of a powerful, organized and wide-scale political undertaking which will seek to radically transform established social conditions by instituting different social practices through struggles, dynamic interventions and changes in power relations. A hegemonic project brings together diverse social forces into a common coalition. It forges and disseminates different representations of the world in accordance with the plans of social reconstruction that its champions. And it allows people to identify with its earth-moving discourse, galvanizing their passions and drawing out their energies.

Hegemony, as it has been conceptualized by Antonio Gramsci (1971) and Ernesto Laclau (2000, 2005), is the primary political process by means of which new social formations are established through antagonistic struggles between a dominant status quo and rival political agendas. More specifically, hegemony consists in a particular practice of interlinking social forces. In social contests, various demands, clashes and activities

Για να συγκροτήσουν μια πραγματική αντιπρόταση ζωής για τις πολλές και τους πολλούς, τα κοινά καλούνται να συντάξουν ένα νέο ηγεμονικό σχέδιο, όπως το εννοεί η Chantal Mouffe (2010, pp. 25-26, 43).

Μια άλλη κοινωνία και πολιτεία των κοινών θα μπορέσει να αναδυθεί μέσα από ένα ισχυρό, οργανωμένο και ευρείας κλίμακας πολιτικό εγχείρημα, το οποίο θα επιδιώκει να αλλάξει άρδην τις κατεστημένες κοινωνικές συνθήκες θεσπίζοντας διαφορετικές κοινωνικές πρακτικές μέσα από αγώνες, δυναμικές παρεμβάσεις και μεταβολές των σχέσεων εξουσίας. Ένα ηγεμονικό σχέδιο συστρατεύει διαφορετικές κοινωνικές δυνάμεις σε έναν κοινό συσασπισμό, διαπλάθει και διαδίδει νέες αναπαραστάσεις του κόσμου σύμφωνα με τα σχέδια της κοινωνικής αναδιάρθρωσης που προωθεί. Επιτρέπει, επίσης, στα άτομα να ταυτιστούν με τον «κοσμογονικό» του λόγο, υποδαυλίζοντας τα πάθη τους και απορροφώντας την ενέργειά τους.

Η ηγεμονία, όπως τη συνέλαβαν ειδικότερα ο Antonio Gramsci (1971) και ο Ernesto Laclau (2000, 2005), είναι η κατεξοχήν πολιτική διαδικασία με την οποία εγκαθιδρύονται νέοι κοινωνικοί σχηματισμοί μέσω της ανταγωνιστικής αναμέτρησης ανάμεσα σε ένα κυρίαρχο καθεστώς και σε αντίπαλα πολιτικά σχέδια. Η ηγεμονία συνίσταται, ειδικότερα, σε μια συγκεκριμένη πρακτική συνάρθρωσης δυνάμεων. Στους κοινωνικούς ανταγωνισμούς ποικίλα αιτήματα, συγκρούσεις και δραστηριότητες μπορούν να γίνουν ισοδύναμα μέσω της κοινής τους αντίθεσης σε έναν ιδιαίτερο εχθρό, συστήνοντας έτσι μια «αλυσίδα ισοδυναμίας», η οποία εκτείνεται πέρα από τις ιδιαίτερες διαφορές των περιεχομένων τους. Αυτή η αλυσίδα θα σχηματίσει ένα «συλλογικό υποκείμενο/συλλογική βούληση», αν μια επιμέρους δύναμη μέσα στην αλυσίδα αναδειχθεί και γίνει ο «γενικός εκπρόσωπος» όλων των ισοδύναμων αγώνων και αιτημάτων, δρώντας ως κομβικό σημείο συντονισμού και συνοχής. Για να μετατραπεί σε ηγεμονική δύναμη, το όνομα ή οι σκοποί ενός ιδιαίτερου μέρους της αλυσίδας ισοδυναμίας πρέπει να εκκενωθούν εν μέρει από το διακριτό, συγκεκριμένο περιεχόμενό τους, για να καταστούν ένα ευρύτερο σύμβολο που θα εκπροσωπεί και θα συνέχει όλη την κοινότητα των διαφορετικών μερών, επιδιώξεων και κινήματων (Laclau, 2000, pp. 207-212· βλ. και Laclau, 2005).

may become equivalent through their shared opposition to a special opponent, constituting thus a “chain of equivalences” which extends past their particular differences of content. This chain will form a “collective subject/collective will” if a partial force within the chain rises to prominence and becomes the “general representative” of all the equivalent struggles and demands, acting as a nodal point of coordination and cohesion. In order to turn into a hegemonic force, the name or the aims of a particular part of the chain of equivalence must be emptied in part of their specific content and must be made into a wider symbol that will represent and hold together the entire community of the different parts, aims and movements (Laclau 2000, pp. 207-212; Laclau, 2005).

The politics of hegemony requires an uneven distribution of power both within the community of the struggle, insofar as a center is formed that rallies and coordinates the community, and against the antagonistic pole that must be excluded and eventually defeated, for a new order of things to be inaugurated (Laclau, 2000, pp. 207-208). Hegemonic practices are, finally, inherently practices of representation, in that they involve a partial power which performs tasks and speaks in the name of an entire array of forces and interests.

Today, several trends of the contemporary civic activism do indeed look for alignments of a wider unity and seek to build social alliances and to effect systemic changes. At the same time, they articulate a spacious discourse which addresses social majorities in order to win them over. Finally, they understand the point of joining together multifarious organizations and mobilizations both in social daily life and in established institutions, in order to deal with social emergencies and needs, here and now, but also in order to bring about a long-term shift of cultural paradigm (see Dixon, 2014; Tormey, 2015; Nunes, 2014).

These new trends in social movements reproduce fundamental logics of hegemonic politics: leadership, representation, collective unity and rallying of forces. They do not make do with a random disseminations of protests and spontaneous outbursts, they don't confine themselves to social micro-actions that leave social systems in the hands of elite power, nor do they become

Η πολιτική της ηγεμονίας απαιτεί μια ανισομερή κατανομή ισχύος τόσο μέσα στην κοινότητα του αγώνα, καθώςσον συγκροτείται ένα κέντρο που τη συσπειρώνει και τη συντονίζει, όσο και ενάντια στον ανταγωνιστικό πόλο που θα πρέπει να αποκλειστεί και εν τέλει να κατανικηθεί, προκειμένου να εγκατασταθεί μια νέα τάξη πραγμάτων (Laclau, 2000, pp. 207-208). Οι ηγεμονικές πρακτικές είναι, τέλος, εγγενώς πρακτικές αντιπροσώπευσης, εφόσον εμπλέκουν μια μερική δύναμη που αναλαμβάνει καθολικά καθήκοντα στο όνομα ενός ολόκληρου μετώπου δυνάμεων και συμφερόντων.

Σήμερα, ποικίλες τάσεις του σύγχρονου ακτιβισμού των πολιτών αναζητούν πράγματι σχήματα ευρύτερης ενότητας και επιδιώκουν την οικοδόμηση κοινωνικών συμμαχιών και συστημικές αλλαγές. Αρθρώνουν, παράλληλα, έναν ευρύχωρο λόγο που απευθύνεται σε κοινωνικές πλειοψηφίες για να τις προσεταιριστεί. Κατανοούν, τέλος, τη σκοπιμότητα της σύζευξης πολύμορφων οργανώσεων και κινητοποιήσεων τόσο στην κοινωνική καθημερινότητα όσο και στους εδραιωμένους θεσμούς, έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν επιτακτικά ζητήματα εδώ και τώρα, αλλά και να ξεκινήσει μια μακροπρόθεσμη αλλαγή πολιτισμικού παραδείγματος (βλ. Dixon, 2014· Tormey, 2015· Nunes, 2014).

Αυτές οι νέες κινηματικές τάσεις αναπαράγουν θεμελιώδεις λογικές των ηγεμονικών πολιτικών: ηγεσία, αντιπροσώπευση, συλλογική ενότητα και συσπείρωση δυνάμεων. Δεν αρκούνται σε μια τυχαία διασπορά διαμαρτυριών και αυθόρμητων ξεσασμάτων, δεν εξαντλούνται σε κοινωνικές μικρο-δράσεις που αφήνουν στις ελίτ τον έλεγχο του συστημικού επιπέδου, ούτε περιχαράκωνονται σε κλειστές ομάδες ακτιβιστών που αυτοεπιβεβαιώνονται. Στα κινηματικά διαβήματα των *Αγανακτισμένων*, του *Occupy* και ποικίλων ακτιβιστικών οργανώσεων ανά τον κόσμο έχει ξαναγεννηθεί μια επιθυμία *κατάκτησης της ηγεμονίας*, δηλαδή ανατροπής των κυρίαρχων κοινωνικών συσχετισμών και εγκαθίδρυσης μιας άλλης τάξης πραγμάτων σε ευρεία κλίμακα. Ταυτόχρονα, όμως, τα ίδια κινηματικά σκιρτήματα μεταμορφώνουν εκ των έδων τις δομές της ηγεμονικής πολιτικής που ανακυκλώνουν, χαράσσοντας αδρά το περίγραμμα μορφών συλλογικής διακυβέρνησης πέρα από αυτές. Κάνουν έτσι βήματα *πέρα* από τη (γκραμισιανή) ηγεμονία, χαρτογραφώντας δρόμους για μια άλλη δημοκρατία με ριζική ισοελευθερία.

entrenched in closed off activist groups. In the movement initiatives of the *Aganaktismeni*, of Occupy and a variety of activist organizations, a desire has been reborn worldwide of *vying for hegemony*, that is, for the overturning the dominant social power relations and the founding of an alternative order of things on a wide scale. At the same time, though, movements transform from within the structures of political power which they rehearse, and they sketch out the outlines of a mode of collective governance that goes beyond those structures. Thus, they take steps away from (Gramscian) hegemony, charting paths to another democracy of radical equality.

1. Contemporary collective action recognizes the reality, even the relative necessity of hegemony and of uneven influence or power (the core of Hegemony). Simultaneously, it transforms leadership so as to minimize power relations and to facilitate the collective sharing of knowledge, skills and responsibilities. It cultivates a different ethics of leadership following in the footsteps of the Zapatista motto *mandar obedeciendo* ("we guide by heeding") which requires maximum transparency as regards the actions and decisions of people in leadership positions, their constant accountability to their communities and a humility and tentativeness in the way they provide direction. Contemporary democratic activism also asks for a frequent alternation in the exercise of duties that have to be distributed, such as the coordination of political procedures and representation to the press, so as to turn them into experiences of sharing knowledge and power.

2. The democratic uprisings of 2011, from the Arab Spring to the square movements, were opposed flat out to political representation, party structures, political hierarchies and professional politicians. They self-organized in public spaces and initiated processes of consensual self-government open to anyone interested. They publicly performed alternative forms of government away from established representative democracy.

Nevertheless, invocations of "real" or "direct" democracy do not mean that the mobilizations in question dispensed with every form of political representation. *Occupy Wall Street*, for instance,

1. Η σύγχρονη συλλογική δράση αναγνωρίζει την πραγματικότητα ή και τη σχετική αναγκαιότητα της ηγεσίας και της ανισομερούς επιρροής ή εξουσίας (τον πυρήνα της Ηγεμονίας). Ταυτόχρονα, μετασχηματίζει την ηγεσία, ώστε να ελαχιστοποιήσει τις σχέσεις κυριαρχίας και να διευκολύνει το συλλογικό μοίρασμα των γνώσεων, των ικανοτήτων και των ευθυνών. Καλλιεργεί ένα άλλο ήθος ηγεσίας βαδίζοντας στα χνάρια του *mandar obedeciendo* («καθοδηγούμε υπακούοντας») των Ζαπατίστας, που επιτάσσει τη μέγιστη διαφάνεια στη δράση και τις αποφάσεις όσων ασκούν ηγεσία, τη διαρκή λογοδοσία στις κοινότητές τους και μια ταπεινότητα και διστακτικότητα στον τρόπο που καθοδηγούν. Και ο δημοκρατικός ακτιβισμός της εποχής μας επιζητεί συχνά την εναλλαγή στην άσκηση των καθηκόντων που πρέπει να επιμεριστούν, όπως ο συντονισμός των πολιτικών διαδικασιών και η εκπροσώπηση στον Τύπο, ώστε να τη μετατρέψει σε εμπειρίες μοιράσματος γνώσης και δύναμης.

2. Οι δημοκρατικές εξεγέρσεις του 2011, από την Αραβική Άνοιξη ως τα κινήματα των πλατειών, εναντιώθηκαν μετωπικά στην πολιτική αντιπροσώπηση, τις κομματικές δομές, τις πολιτικές ιεραρχίες και τους επαγγελματίες πολιτικούς. Αυτο-οργανώθηκαν έτσι σε δημόσιους χώρους και εγκαίνιασαν διαδικασίες συναινετικής αυτοκυβέρνησης από κοινού που ήταν ανοικτές σε όποια και όποιον ήθελε. Επιτέλεσαν δημόσια εναλλακτικές μορφές διακυβέρνησης πέρα από την καθιερωμένη αντιπροσωπευτική δημοκρατία.

Οι επικλήσεις, ωστόσο, μιας «πραγματικής» ή «άμεσης» δημοκρατίας δεν σημαίνουν ότι οι εν λόγω κινητοποιήσεις ξεπέρασαν κάθε μορφή πολιτικής αντιπροσώπησης. Το *Occupy Wall Street*, για παράδειγμα, εμφανιζόταν ως εκπρόσωπος του «99%», ενώ το ποσοστό πραγματικής συμμετοχής των Αμερικανών πολιτών πόρρω απείχε από αυτό το νούμερο. Στην ουσία, λοιπόν, οι συμμετοχικές πρακτικές της διαβούλευσης σε αυτά τα κινήματα δεν κατήργησαν κάθε έννοια πολιτικής αντιπροσώπησης, αλλά ήρθαν σε βαθιά ρήξη με την κυρίαρχη θέσμισή της στις φιλελεύθερες δημοκρατίες και ανέπτυξαν ένα άλλο είδος *ανοικτής και «κοινής»* αντιπροσώπησης (βλ. Κιουπκιολής, 2014, σελ. 236-285).

Εκείνο που διακρίνει τις φιλελεύθερες αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες είναι η εγκαθίδρυση μιας

spoke in the name of the “99%”, though the actual participation of American citizens was nowhere near those numbers. In essence, then, the participatory practices in the deliberations of these movements did not supersede every notion of political representation but came into sharp conflict with its dominant institutions in liberal democracies and developed another kind of open and “common” representation (see Kioupkolis, 2014, pp. 236–285).

What distinguishes liberal representative democracies is the establishment of a permanent, institutionalized power base (the parliament, the government, the state institutions) which separates the representatives from the citizens and allows the former to exert dominant (sovereign) power. The movements of the squares targeted precisely that institutional separation and the dominance of the representatives. They sought in this manner to open political representation to ordinary citizens, lifting institutional and other obstacles to collective, participatory governance. The very choice of public squares for holding popular assemblies reveals the aspiration to publicity, transparency and free access for all to the processes of government.

3. Unity, the establishment of a collective identity and the concentration of powers make up the backbone of hegemonic politics. The same political structures and processes are visible in the 2011–12 square movements, to the degree that they coalesced around common aims, practices and signifiers (open assemblies in squares, “99%” etc.) and coordinated action from a number of centers such as Puerta del Sol in Madrid and Syntagma Square in Athens. Like hegemonic politics, they also attempted to appeal to wider social strata and to promote systemic change (“true democracy”, “global justice” etc.)

Yet, the forms of collective unity and the shared identities which they espoused, broke in crucial ways with the homogenizing and centralizing tendencies of hegemonic politics (of parties, governments etc.) Already in the alterglobalization movement and its emblematic slogan “one No, many Yes”, diversity, pluralism and openness, became themselves key principles of unity and convergence.

μόνιμης και θεσμοθετημένης βάσης εξουσίας (το κοινοβούλιο, η κυβέρνηση, οι κρατικοί θεσμοί), που διαχωρίζει τους αντιπροσώπους από τους πολίτες και επιτρέπει στους αντιπροσώπους να ασκούν κυρίαρχη εξουσία. Τα κινήματα των πλατειών έβαλαν στο στόχαστρο αυτόν ακριβώς τον θεσμικό διαχωρισμό και την κυριαρχία των αντιπροσώπων. Επεδίωξαν έτσι να ανοίξουν την πολιτική αντιπροσώπηση του λαού στους απλούς πολίτες αίροντας τα θεσμικά και άλλα εμπόδια στη συλλογική συμμετοχική διακυβέρνηση. Η ίδια η επιλογή των δημόσιων πλατειών για τη λειτουργία λαϊκών συνελεύσεων φανερώνει τη βλέψη της δημοσιότητας, της διαφάνειας και της ελεύθερης πρόσβασης όλων στις διαδικασίες της διακυβέρνησης.

3. Η ενότητα, η κατασκευή συλλογικής ταυτότητας και η συγκέντρωση δυνάμεων αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της ηγεμονικής πολιτικής. Οι ίδιες πολιτικές δομές και διαδικασίες διαφαίνονται και στα κινήματα των πλατειών του 2011–12, στον βαθμό που αυτά συνενώθηκαν γύρω από κοινούς σκοπούς, πρακτικές και σημαίνοντα (ανοικτές συνελεύσεις πλατειών, «99%» κ.ά.) και συντόνιζαν τη δράση από ορισμένα κέντρα, όπως η Puerta del Sol στη Μαδρίτη και το Σύνταγμα στην Αθήνα. Όπως οι ηγεμονικές πολιτικές, προσπάθησαν επίσης να απευθυνθούν σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και να επιτύχουν μια κοινή συστράτευση για την προώθηση συστημικών αλλαγών («πραγματική δημοκρατία», «παγκόσμια δικαιοσύνη» κ.ά.).

Ωστόσο, οι μορφές της συλλογικής ενότητας, της συγκέντρωσης δυνάμεων και των κοινών ταυτοτήτων που προέκριναν διαφοροποιήθηκαν ουσιαστικά από τις ομογενοποιητικές και συγκεντρωτικές τάσεις των ηγεμονικών πολιτικών (των κομμάτων, των κυβερνήσεων κ.ά.). Ήδη στο κίνημα για μια άλλη παγκοσμιοποίηση και στο εμβληματικό του σύνθημα «ένα Όχι, πολλά Ναι», αρχές ενότητας και σύγκλισης έγιναν η ίδια η ποικιλομορφία, ο πλουραλισμός και η ανοικτότητα.

Η προαγωγή αυτών των αξιών επιχειρείται στην πράξη με μια σειρά από στρατηγικές επιλογές, τακτικές, διαδικασίες και μορφές συντονισμού, όπως: η συγκρότηση *ανοικτών χώρων συνέντευξης* για τη συλλογική διαβούλευση και τον συντονισμό· η διαμόρφωση μιας *ιδιαιτέρως πολιτικής κουλτούρας* που υποθάλλει την

The promotion of these values is pursued in practice through a series of strategic choices, tactics and processes, such as: the construction of *open spaces* of convergence for collective deliberation and coordination; the cultivation of a particular *political culture* that fosters tolerance to difference, the critical respect of differences, civilized treatment of opponents and an affective politics which nourishes relations of care and love among diverse people who struggle in common despite their differences; the *network form* with multiple, decentralized nodes; finally, a certain *pragmatism* that allows heterogeneous groups to rally around strategic goals and specific targets regardless of specific group identities, political agendas and ideologies around which unresolvable differences may abound. This pragmatism also entails that the actions and organizational structures need to be variable, multiple and flexible so as to take into account the specificities of every environment and differences in understanding.

In all these ways, contemporary anti-hegemonic movements outline the horizon of another, emerging politics of radical democratic transformation beyond neoliberalism and a new leftist populism or an (unlikely) statist socialdemocratic alternative. They sketch out thus the figure of another politics which is directed from below, it is pluralist, open, participatory and transcends the power structures, the homogenizing and authoritarian tendencies of classic hegemonic logics in the 20th century while, simultaneously, it can appeal to wide social audiences, achieve efficiency and gain ground against the entrenched powers. This is the outline of a different hegemonic politics which is congruent with the spirit of the commons but has also the power to effectively promote the institution of the commons as a viable alternative world for popular majorities.

References

- Benkler, Y., & Nissenbaum, H. (2006). Commons-based Peer Production and Virtue. *The Journal of Political Philosophy* 14(4), 394-419.
- Crouch, C. (2004). *Post-Democracy*. Cambridge: Polity.
- Dardot, P., & Laval, C. (2009). *La nouvelle raison du monde. Essai sur la société néolibérale*. Paris: La Découverte.
- Dardot, P., & Laval, C. (2015). *Commun. Essai sur la révolution au XXIe siècle*. Paris: La Découverte.
- Dean, M. (1999). *Governmentality. Power and rule in modern society*. London: Sage.

ανεκτικότητα στην ετερότητα, τον κριτικό σεβασμό των διαφορών, την πολιτισμένη συμπεριφορά προς τους αντιπάλους και συναισθήματα φροντίδας και αγάπης για τον ποικιλώνυμο κόσμο που συστρατεύεται μαζί μας· η *δικτυακή μορφή* του κατανεμημένου δικτύου με τους πολλαπλούς, αποκεντρωμένους κόμβους· τέλος, ένας ορισμένος *πραγματισμός* που επιτρέπει σε ετερογενή σύνολα να συσπειρώνονται γύρω από στρατηγικούς στόχους και συγκεκριμένους σκοπούς πέρα από ομαδικές ταυτότητες, πολιτικά προγράμματα και ιδεολογίες, γύρω από τα οποία υπάρχουν δυσεπίλυτες διαφορές. Ο πραγματισμός αυτός υπαγορεύει, επίσης, ότι οι δράσεις και οι οργανωτικές δομές πρέπει να είναι ποικίλες, πολλαπλές και ευέλικτες, ώστε να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε περιβάλλοντος και τις διαφορές των αντιλήψεων.

Με όλους αυτούς τους τρόπους, οι σημερινές αντι-ηγεμονικές κινήσεις διαγράφουν τον ορίζοντα μιας άλλης αναδυόμενης πολιτικής ριζικού δημοκρατικού μετασχηματισμού πέρα από τον νεοφιλελευθερισμό αλλά και από έναν νέο αριστερό λαϊκισμό ή μια (απίθανη) κρατικιστική σοσιαλδημοκρατική λύση. Χαράσσουν έτσι το περίγραμμα μιας πολιτικής που κατευθύνεται από τα κάτω, είναι πληθυντική, ανοικτή, συμμετοχική και ξεπερνά τις εξουσιαστικές δομές, την ομογενοποίηση και την ποδηγέτηση των κλασικών ηγεμονικών λογικών του εικοστού αιώνα, αλλά ταυτόχρονα μπορεί να απευθύνεται σε πλατιά κοινωνικά ακροατήρια, να είναι αποτελεσματική και να κερδίζει έδαφος απέναντι στις κυρίαρχες δυνάμεις. Αυτό είναι το σχεδιάγραμμα μιας άλλης ηγεμονικής πολιτικής που συνάδει με το πνεύμα των κοινών, αλλά έχει και τη δύναμη να προωθήσει αποτελεσματικά τη θέσπιση των κοινών ως ενός πραγματικού άλλου κόσμου για πολλές και πολλούς.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Benkler, Y., & Nissenbaum, H. (2006). Commons-based Peer Production and Virtue. *The Journal of Political Philosophy* 14(4), 394-419.
- Crouch, C. (2004). *Post-Democracy*. Cambridge: Polity.
- Dardot, P., & Laval, C. (2009). *La nouvelle raison du monde. Essai sur la société néolibérale*. Paris: La Découverte.
- Dardot, P., & Laval, C. (2015). *Commun. Essai sur la révolution au XXIe siècle*. Paris: La Découverte.
- Dean, M. (1999). *Governmentality. Power and rule in modern society*. London: Sage.
- Deleuze, G. (1995a). Control and Becoming (M. Joughin, Trans.).

- Deleuze, G. (1995a). *Control and Becoming* (M. Joughin, Trans.). In Gilles Deleuze (Ed.), *Negotiations*. New York: Columbia University Press.
- Deleuze, G. (1995b). *Postscript on Control Societies* (M. Joughin, Trans.). In Gilles Deleuze (Ed.), *Negotiations*. New York: Columbia University Press.
- Dixon, C. (2014). *Another Politics. Talking across today's transformative movements*. Oakland: University of California Press.
- Dyer-Witherford, N. (2012). *The circulation of the common*. Retrieved February 14, 2014, from http://www.globalproject.info/it/in_movimento/nick-dyer-witherford-the-circulation-of-the-common/4797.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks* (Q. Hoare et al., Ed., Trans.). London: Lawrence and Wishart.
- Foucault, M. (1991). *Truth and Power*. In P. Rabinow (Ed.), *The Foucault Reader*. Λονδίνο, New York: Penguin.
- Hardt, M., & Negri A. (2012). *Declaration*. New York: Argos.
- Kioupkolis, A. (2011). *Politics of Freedom*, Athens: Ekremes.
- Kioupkolis, A. (2014). *For the commons of freedom*. Athens: Exarchia publishing.
- Laclau, E. (2000). *Structure, History and the Political*. In J. Butler, E. Laclau & S. Žižek (Eds.), *Contingency, Hegemony, Universality*. New York: Verso.
- Laclau, E. (2005). *On Populist Reason*. New York: Verso.
- Lazzarato, M. (2011). *La Fabrique de l'homme endetté*. Paris: Editions Amsterdam.
- Lazzarato, M. (2015). *Governing by Debt* (Joshua David Jordan, Trans.). South Pasadena: Semiotext(e).
- Lorey, I. (2015). *State of Insecurity: Government of the Precarious*. London, New York: Verso Books.
- Marx, C. (2000). *Class struggles in France from 1848 to 1850* (Trans. in Greek). Athens: Synchroni Epochi.
- Michéa, J.-C. (2008). *Empire of the lesser evil. Essay on liberal civilization* (Trans. in Greek Aggelos Elefantis). Athens: Polis.
- Mouffe, C. (2010). *On the political* (Trans. in Greek A. Kioupkolis). Athens: Publications Ekremes.
- Nasioulas, I. (2012). *Social cooperatives in Greece. Introducing new forms of social economy and entrepreneurship*. *International Review of Social Research* 2(2), 141-161.
- Newman, S. (2007). *From Bakunin to Lacan*. Plymouth: Lexington.
- Nunes, R. (2014). *Organisation of the organisationless: Collective action after networks*. Leuphana: Mute/Post-Media Lab.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, N. (1999). *Powers of Freedom. Reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rousseau, J.-J. (2006). *The Social Contract* (Trans. in Greek V. Grigoriopoulou, A. Steinhower). Athens: Polis.
- Solidarity4all (2016). *Solidarity structures*. Retrieved April 12, 2016, from <http://www.solidarity4all.gr/el/structures>.
- Standing, G. (2014). *The precariat: The new dangerous class*. London: Blumnsbury.
- Tormey, S. (2015). *The end of representative politics*. Cambridge: Polity.
- Στο Gilles Deleuze (Ed.), *Negotiations*. New York: Columbia University Press.
- Deleuze, G. (1995b). *Postscript on Control Societies* (M. Joughin, Trans.). Στο Gilles Deleuze (Ed.), *Negotiations*. New York: Columbia University Press.
- Dixon, C. (2014). *Another Politics. Talking across today's transformative movements*. Oakland: University of California Press.
- Dyer-Witherford, N. (2012). *The circulation of the common*. Ανακτήθηκε 14 Φεβρουαρίου 2014, από http://www.globalproject.info/it/in_movimento/nick-dyer-witherford-the-circulation-of-the-common/4797.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks* (Q. Hoare et al., Ed., Trans.). London: Lawrence and Wishart.
- Foucault, M. (1991). *Truth and Power*. Στο P. Rabinow (Ed.), *The Foucault Reader*. Λονδίνο, New York: Penguin.
- Hardt, M., & Negri A. (2012). *Declaration*. New York: Argos.
- Κιουγκολής, Αλ. (2011). *Πολιτικές της ελευθερίας*. Αθήνα: Εκκρεμές.
- Κιουγκολής, Αλ. (2014). *Για τα κοινά της ελευθερίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Εξάρχεια.
- Laclau, E. (2000). *Structure, History and the Political*. Στο Judith Butler, Ernesto Laclau & Slavoj Žižek (Eds.), *Contingency, Hegemony, Universality*. London, New York: Verso.
- Laclau, E. (2005). *On Populist Reason*. London, New York: Verso.
- Lazzarato, M. (2011). *La Fabrique de l'homme endetté*. Paris: Editions Amsterdam.
- Lazzarato, M. (2015). *Governing by Debt* (Joshua David Jordan, Trans.). South Pasadena: Semiotext(e).
- Lorey, I. (2015). *State of Insecurity: Government of the Precarious*. London, New York: Verso Books.
- Μαρξ, Κ. (2000). *Οι ταξικοί αγώνες στη Γαλλία από το 1848 ως το 1850*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Michéa, J.-C. (2008). *Η αυτοκρατορία του μικρότερου κακού. Δοκίμιο για τον φιλελεύθερο πολιτισμό* (Αγγελος Ελεφάντης, Μτφρ.). Αθήνα: Πόλις.
- Mouffe, C. (2010). *Επί του Πολιτικού* (Α. Κιουγκολής, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Εκκρεμές.
- Nasioulas, I. (2012). *Social cooperatives in Greece. Introducing new forms of social economy and entrepreneurship*. *International Review of Social Research* 2(2), 141-161.
- Newman, S. (2007). *From Bakunin to Lacan*. Plymouth: Lexington.
- Nunes, R. (2014). *Organisation of the organisationless: Collective action after networks*. Leuphana: Mute/Post-Media Lab.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, N. (1999). *Powers of Freedom. Reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ρουσσώ, Ζ.-Ζ. (2006). *Το Κοινωνικό Συμβόλαιο*. (Β. Γρηγοροπούλου, Α. Σταϊνάκουερ, Μτφρ.). Αθήνα: Πόλις.
- Solidarity4all (2016). *Δομές αλληλεγγύης*. Ανακτήθηκε 12 Απριλίου 2016, από <http://www.solidarity4all.gr/el/structures>.
- Standing, G. (2014). *The precariat: The new dangerous class*. London: Blumnsbury.
- Tormey, S. (2015). *The end of representative politics*. Cambridge: Polity.

Πρακτικές Αστικής Αλληλεγγύης

Επιμέλεια
Ζήσης Κοτιώνης
Γιάννα Μπαρκούτα

Επιμέλεια κειμένων
Ελένη Κονταξή

Μεταφράσεις
Κωνσταντίνος Ματσούκας

Σχεδιασμός
Γιώργος Ρυμενίδης

Εκτύπωση
Γραφικές Τέχνες Παλμός

Βιβλιοδεσία
Σπύρος Γιαννίκος, MON. IKE

© Βόλος, 2016

για την έκδοση:
Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας &
Εργαστήριο Ιστορίας, Θεωρίας και Ενωσιολογικού
Σχεδιασμού, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Π.Θ.

για τα κείμενα:
οι συγγραφείς

Πανεπιστημιακές
Εκδόσεις Θεσσαλίας

Αργοναυτών & Φιλελλήνων
382 21, Βόλος
τηλ.: +30 24210 74 592
e-mail: press@uth.gr

<http://press.uth.gr>

ISBN 978-960-9439-45-9

Practices of Urban Solidarity

Editor
Zissis Kotionis
Yianna Barkouta

Copy editor
Eleni Kontaxi

Translations
Konstantinos Matsoukas

Design
Yorgos Rimenidis

Printing
Graphic Arts Palmos

Binding
Spyros Giannikos, MON. IKE

© Volos, 2016

for the edition:
University of Thessaly Press &
Research Center on History, Theory and Semantic
Design, Department of Architecture, U.Th.

for the texts:
the authors

University
of Thessaly Press

Argonafton & Filellinon
382 21, Volos
tel.: +30 24210 74 592
e-mail: press@uth.gr

<http://press.uth.gr>

ISBN 978-960-9439-45-9

